

Автопортрет

У квітні 2008 року свій полудень віку святкує Володимир Кузьменко. Майже чверть століття тому прийшов він як аспірант у відділ історії української літератури ХХ століття Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України, захистив кандидатську дисертацію на тему “Творчість М.Ушакова і Л.Вишеславського і сучасна поезія України 60-80-х років” (1987). Працював викладачем у Ніжинському та Переяслав-Хмельницькому педінститутах. Згодом закінчив докторантуру у “своєму” відділі Інституту літератури, де й захистив дисертацію на ступінь доктора філології “Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20-50-х років ХХ ст.” (1999).

Нині ім'я Володимира Кузьменка, проректора з наукової роботи Київського славістичного університету, професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка, знане в багатьох слов'янських країнах. Його перу належить понад 200 публікацій, серед яких такі відомі праці, як “Словник літературознавчих термінів”, “Гроно нездоланих співців”, “Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20-50-х років ХХ ст.”, “Вступ до літературознавства”, “Світ правди й краси”, “Історія української літератури ХХ століття” та ін.

Редакція журналу щиро вітає свого постійного автора з ювілеєм. Зичимо здоров'я, щастя, рясних творчих ужинок і пропонуємо увазі читачів відповіді ювіляра на традиційну анкету журналу “Слово і Час”:

1. Оглядаючись на пройдене, чи задоволені Ви результативністю і, якщо хочете, резонансом вашої творчості? У чому вона?
2. Роль вузівської підготовки у Вашому формуванні як науковця і критика?
3. Як Ви вважаєте, що таке літературознавчий професіоналізм? І під цим кутом зору як розцінюєте свою роботу?
4. Перспективи розвитку української науки про літературу... Якими вони уявляються Вам?
5. Індивідуальне запитання (подається в тексті).

1. Одразу зізнаюсь, що “оглядатися” не люблю. Мене більше приваблюють нові горизонти. До того ж озиратися неприємно й навіть небезпечно: трапляються й несвідомі аберації, і свідоме міфотворення, бо на загал уже підбиваються якісь підсумки хоча б “у першому читанні”. Я ж схильний більше мріяти про реалізацію нових наукових проектів, ніж чекати дивідендів від зробленого. Утім питання стоїть саме так, тож спробую щиро на нього відповісти.

Звичайно, з роками дедалі частіше з'являється спокуса побавити себе, “улюбленого”, вихідним днем, відпусткою, а то й перележати грип чи якусь іншу нежить удома, а не долати все це на ногах, бігаючи щодня на роботу. Проте парадокс у тому, що повноцінний відпочинок для мене вже неможливий без відвідування наукової бібліотеки, без написання якоїсь статті чи розділу монографії або навчального посібника. Однак загалом свій науковий доробок вважаю дуже скромним — це всього тільки три словники, чотири монографії, чотири навчальні посібники та десь сотні дві наукових і навчально-методичних публікацій. Водночас

лише кілька з них залишаються “в активі” сучасних дослідників художньої літератури (принаймні якщо оцінювати мої праці на основі згадок та покликань у дисертаційних студіях та навчально-методичних працях).

Але ж в українській науці про художнє письменство були постаті на кшталт, скажімо, С.Єфремова, перу якого належить понад три тисячі публікацій! Або згадаймо нашого сучасника академіка В.Дончика, під керівництвом якого мені пощастило писати кандидатську та докторську дисертації. У Віталія Григоровича вже добрих п’ять, а то й шість сотень наукових праць. Ясна річ, коли береш за взірць ось такі орієнтири, твій власний доробок видається досить скромним.

Резонанс, очевидно, подібний до моєї натури — негаласливий. Водночас приємно усвідомлювати, що я комусь потрібний, мене читають колеги, студенти, учні. Зрештою, викладацька робота — це мій найбільший здобуток. Хоч би де я працював — у Ніжинському педінституті імені М.В.Гоголя чи в Переяслав-Хмельницькому педінституті імені Г.С.Сковороди, у Київському славістичному університеті чи в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка — скрізь знаходжу спільну мову зі студентами, охоче читаю лекції та проводжу практичні заняття, із задоволенням керую написанням бакалаврських, дипломних, магістерських праць та кандидатських дисертацій (підготував 8 кандидатів наук й одного доктора). Люблю й хочу працювати. Вислів президента США Рузвельта “Лідарство — як іржа, роз’їдає швидше, ніж праця виснажує” — це й мій девіз.

2. Я закінчив російське відділення філологічного факультету Ніжинського педагогічного інституту імені М.В.Гоголя в 1979 році. Хоча моє студентське навчання припало на розквіт “брежнєвсько-сусловського застою”, як сьогодні називають другу половину 70-х, ніякого “застою” в думках і почуттях ми не мали. Усе в житті залежить не так від сюжетів, подій певного ряду, як від внутрішнього твого стану, від домінантного умонастрою, коли все забарвлюється в певні тони. Так от, я був молодим, із почуттям гумору, упевненим у собі (однак не самовпевненим! — це зовсім різні речі), тому й на світ дивився не крізь рожеві окуляри, а дещо прагматичніше, сказати б, іронічніше.

А далі, як говорить мій учитель Віталій Григорович Дончик, я завжди слухався Долю. І тоді, коли після закінчення педінституту викладав російську мову та літературу в Березнянській середній школі на Чернігівщині. І коли, пропрацювавши там вісім місяців, написав листа на ім’я міністра оборони СРСР Д.Ф.Устинова, щоб мене, сільського вчителя, призвали до лав Збройних Сил. Та, мабуть, то знову ж таки була Доля (чи радше — іронія Долі), коли строкову службу довелось відбувати в оперативному полку МВС СРСР і певний час охороняти генсека Л.І.Брежнєва — батька “застою”, з якого у студентські роки не раз кепкував, розповідаючи “крамольні” анекдоти.

Щодо ролі вузівської тогочасної підготовки, то вона була досить значною. Хоча, відверто кажучи, роль самоосвіти для мене значно вагоміша. Незважаючи на те, що інститут я закінчив із відзнакою, студентське навчання залишило дуже багато незаповнених місць у моєму інтелектуальному багажі. І праці зарубіжних учених були фактично “поза законом”, і половина вітчизняних вилучалась із наукового вжитку, а сам я, каюсь, не виявляв особливої наполегливості, щоб видобувати їх із спецсховів, до часу вдовольняючись тим, що є.

Були в мене й інші вчителі, хоча на обличчя я жодного з них не знав. Ідеться про авторів тих книжок, що припали до душі. У такому учнівстві були свої переваги: не мене обирали, а я сам вибирав. Надто довго нас змушували беззастережно схилитися перед авторитетами, щоб свобода вибору не перетворилася на розкіш, на щось рідкісне, хоча й суттєво необхідне.

3. На мій погляд, це такий рівень фахової майстерності, коли весь світ навколо й усередині тебе сприймається винятково крізь призму науки про художнє письменство. Це щось із категорії тих відчуттів, якими мучиться митець, герой новели М.Коцюбинського “Цвіт яблуні”. Мені особисто до такого стану навряд чи вдасться коли-небудь дорівнятись. Це найвища планка професіоналізму літературознавчого.

Поширеніший його вияв (і, природно, досяжний для мене, як і для багатьох

інших науковців) — це вже набутий результат, що включає досвід (життєвий також), знання, талант, ерудицію і ще багато різних складових (для кожного дослідника індивідуальних). Це вміння фахово зробити будь-який літературознавчий продукт — від рецензії, статті до монографії, до того ж з печаттю власної індивідуальності.

4. За останні два десятиліття українська наука про літературу пережила кілька криз. Насамперед вивільнилась від тоталітарної заідеологізованості та тематично-проблемної регламентованості. У 90-ті роки найважчою для нас стала “доба руїни”, яка відчутно вдарила передовсім по гуманітарних науках. Відійшли у вічність представники старшого покоління науковців (Л.Новиченко, Ю.Шерех-Шевельов, С.Крижанівський, І.Дзевєрін, Г.Вервес, І.Семенчук та ін.). Натомість через економічну скруту молодь без особливого ентузіазму поповнювала лави аспірантів та докторантів.

Нині ситуація в цьому плані дещо покращилась. Однак відчутним стало згортання наукових студій в українській русистиці та взагалі слов'янознавстві. У системі НАН України славистичні кадри розосереджено по кількох інститутах гуманітарного профілю. Координаційні функції, за логікою, мали б здійснювати Український комітет славистів і наукова рада Міжнародної асоціації з вивчення та поширення слов'янських культур. Насправді ж реальної співпраці між “галузевими” славістами — істориками, літературознавцями, фольклористами — не було й за доби радянського тоталітаризму (комплексні, міждисциплінарні дослідження практично не виконувалися). Тим паче немає координації і співпраці нині. Комітет славистів і названа наукова рада практично не діють, комітет виявляє ознаки життя хіба що в період підготовки чергового славистичного з'їзду (останній було проведено в Любляні 2003 р.).

Нині, як на мене, Український комітет славистів становить собою архаїчну, волюнтаристську структуру, метою якої аж ніяк не є об'єднання всіх, хто переймається долею славістики. Діяльність комітету тривалий час просто імітується дуже далекими від науки людьми, які просто компрометують українську науку навіть добором (за принципом панібратства та посадової ієрархічності) доповідачів на з'їзди славистів, куди впродовж останніх сорока років їздять одні й ті самі люди. Вони й нині вважають, що існує якась химерна слов'янська археологія, слов'янська історія (хоча історія слов'янських народів справді існує, але вона за науковою методологією нічим не різниться від історії неслов'янських народів чи принаймні не повинна відрізнятися).

Створюється враження, що все це відбувається за часів П.Шафарика і його “слов'янських старожитностей”. Бодай стосовно літературознавства і фольклористики ці з'їзди з нашого — українського — боку давно перетворилися на заповідники квазі-радянської науки. Я вже не кажу про те, що проблематику низки суспільних дисциплін, як от: політологія, соціологія, екологія культури — аж ніяк не можливо вписати в коло винятково “слов'янської проблематики”. Отже, особисто я покладаю великі надії на відродження й розвиток української славістики. Чималі перспективи відкриваються також перед компаративістикою, де вже сьогодні помітні зміни на краще.

Безперечно, вітчизняна наука про літературу випростається, подолає всю свою суб'єктивну меншовартість, певну провінційність.

5. *Будучи проректором з наукової роботи одного з найбільших вузів недержавної форми власності в Україні, як Ви оцінюєте впровадження Болонської системи освіти в нашій державі? Чи відповідає вона українському менталітету і чи виправдала вона себе в Європі?*

Наскільки мені відомо, чимало науковців й освітян Чехії, Болгарії, Польщі та інших слов'янських країн особливого захоплення від впровадження Болонської системи освіти не висловлюють. Це пояснюється тим, що кожна країна має власні усталені традиції, вони стосуються як політики, так і культури, науки та філософії освіти. Звичайно, високорозвинені держави не дуже прагнуть утратити хоч і не ідеальну, проте свою систему освіти. Проте в нас, на жаль, політики та урядовці не в усьому дотримуються такого підходу. Варто було б поєднати вітчизняні здобутки в освітній галузі з кращими європейськими напрацюваннями. А змінювати все одразу, як на мене, надто ризиковано й недоцільно. Нині ж відбувається адаптація вищої освіти України до вимог Болонського процесу, пошук оптимального поєднання європейських здобутків і традицій української вищої школи. ■